

Innspill til Tegnspråkutvalget

Vi takker for muligheten til å bidra med innspill til Tegnspråkutvalgets arbeid. Dette innspillet fra Institutt for internasjonale studier og tolkeutdanning er utarbeidet ved vår Seksjon for tegnspråk og tolking.

OsloMet er en av tre institusjoner for høyere utdanning som har et særlig ansvar for tegnspråkrelatert utdanning – de to andre er Høgskolen på Vestlandet (HVL) og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Den tegnspråkfaglige kompetansen ved OsloMet finnes ved Seksjon for tegnspråk og tolking innenfor Institutt for internasjonale studier og tolkeutdanning. Tyngdepunktet for vår utdanningsvirksomhet har vært et bachelorprogram i norsk tegnspråk (tidligere kalt bachelor i tegnspråk og tolking), og i de senere årene har vi i tillegg bidratt til ulike lærerutdanningsprogrammer (se nedenfor). Forsknings- og utviklingsarbeidet ved seksjonen er bredt orientert, med både språkfaglige og samfunnsfaglige bidrag. Nærmere halvparten av de ansatte ved seksjonen er selv døve førstespråkbrukere av norsk tegnspråk, og vårt fagmiljø har nær kontakt med det norske tegnspråkmiljøet og dets organisasjoner. Vi har også bred erfaring med kontakt med ansvarlige offentlige og private organisasjoner om tegnspråkpoltiske spørsmål. På bakgrunn av dette tillater vi oss å utforme vårt innspill til Tegnspråkutvalgets arbeid som vurderinger og forslag. Vurderingene og forslagene er særlig knyttet til følgende punkter i Tegnspråkutvalgets mandat: foreslå relevante tiltak og ordninger som kan styrke tilgangen til tegnspråk.

- gjennomgå lovverk, ordninger og tiltak som i ulike sektorer omfatter norsk tegnspråk.
- foreslå relevante perspektiv og strategisk innsats, som vil være egnet til å skape tillit mellom døvesamfunnet og storsamfunnet.

Språkloven slår fra 1.1.2022 fast at norsk tegnspråk er det nasjonale tegnspråket i Norge, og at norsk tegnspråk som språklig og kulturelt uttrykk er likeverdig med norsk (§ 7). Det blir også slått fast at et formål med loven er å sikre at offentlige organer tar ansvar for å verne og styrke (blant annet) norsk tegnspråk (§ 1). Denne klare anerkjennelsen av språket må få en rekke konsekvenser på ulike samfunnsområder der språket i dag dessverre ikke vernes og styrkes, enten fordi lovgivning og andre tiltak ikke finnes, eller fordi eksisterende lovgivning ikke respekteres og tiltak ikke virker. I vårt innspill foreslår vi generelt at ansvarlige offentlige organer i mye høyere grad enn i dag må få anledning til å opptre **proaktivt**, slik at reell verner og styrking kan drives fram. Spesifikt vil vi konsentrere oss om tre områder der situasjonen i dag er særlig problematisk, og der vi har særlig kompetanse: tegnspråkrelatert forskning, situasjonen for norsk tegnspråk i utdanningssystemet, og tegnspråkbrukeres tilgang til offentlige tjenester.

Tegnspråkrelatert forskning

Det er i år 40 år siden nåværende æresdoktor ved OsloMet Marit Vogt-Svendsens bok *Norske døves tegnspråk – noen pedagogiske og språkvitenskapelige aspekter* (Vogt-Svendsen, 1983), det første publiserte bidraget til norsk tegnspråkforskning, kom ut. Gjennom det meste av tiden siden da har forskningen vært preget av få enkeltforskere og begrenset omfang. Ikke minst har Norge blitt hengende etter andre land med å bygge opp forskningsinfrastruktur for det nasjonale tegnspråket, som digitale ordbøker og digitalt søkbare korpus. Først i de aller siste årene har vi fått enkelte større prosjekter, og det er et åpenbart behov for å dokumentere språket bedre. En viktig utfordring er at det mangler relevante utdanningsprogrammer på masternivå som framtidens norske tegnspråkforskere kan rekrutteres fra. Nasjonalt fagorgan for tegnspråk og tolking innen Universitets- og høyskolerådet har foreslått at landets høyere utdanningsinstitusjoner med tegnspråkkompetanse går sammen om å tilby et masterprogram i (norsk) tegnspråk, men institusjonene har så langt ikke prioritert å imøtekomme dette ønsket. Situasjonen for norsk tegnspråkforskning kan på flere måter sammenlignes med den som samisk og kvensk språkforskning var i før gjennomføringen av forskningsprogrammet "Samisk og kvensk historie, språk og kultur" på 1980-tallet. Dette programmet ble i ettertid hovedsakelig positivt evaluert, ikke minst fordi det førte til at forskningen ble vitalisert og mange nye ideer

kom fram, og ved at samer og kvener selv i høyere grad enn tidligere tok del i forskningen (Baudou mfl., 1992, s. 7). Overført til tegnspråkfeltet betyr dette at personer som selv har (norsk) tegnspråk som sitt primære språk, i høyere grad bør få ta del i forskningen, noe som igjen tilsier at denne gruppen må tilbys relevante utdanninger.

Vi foreslår at Tegnspråkutvalget henstiller til relevante myndigheter om å legge til rette for at

1. det stilles studieplasser til rådighet for å opprette et **masterprogram i norsk tegnspråk**, gjerne som et samarbeid mellom relevante høyere utdanningsinstitusjoner i Norge (HVL, NTNU og OsloMet);
2. det etableres et **forskningsprogram om norsk tegnspråk** og døves kultur og historie, gjerne via Norges forskningsråd. Organiseringen av programmet bør skje i nært samarbeid med språkmiljøet og må ta hensyn til relevante erfaringer fra tidligere satsinger på forskning om språklige minoritetsgrupper.

Situasjonen for norsk tegnspråk i utdanningssystemet

Utdanningssektoren var den første sektoren der tegnspråkbrukere fikk eksplisitte lovfestede rettigheter: Ved en endring i daværende forskrift for grunnskolen i 1997 ble det innført rett til tegnspråkopplæring for barn under skolealder samt rett til opplæring i og på tegnspråk for grunnskoleelever. Disse rettighetene ble tatt inn i den nye opplæringsloven i 1998, og fra 2000 ble lignende rettigheter gjort gjeldende i samme lov for elever i videregående opplæring. I dag er de opplæringspråklige rettighetene for barn under skolealder formulert i § 38 i barnehageloven, mens rettighetene for grunnskoleelever og elever i videregående opplæring er hjemlet i henholdsvis § 2-6 og § 3-9 i opplæringsloven (her: "språkparagrafene"). Det foregår for tiden et arbeid med ny opplæringslov, og i høringsutkast er hovedlinjene i rettighetene foreslått videreført. Man skulle tro at man i løpet av de 26 årene siden rettighetene ble formelt innført, ville ha funnet gode ordninger og rutiner som gjør det lett for tegnspråklige barn og unge å få opplæring i tråd med rettighetene. Imidlertid har flere rapporter de senere årene (Proba samfunnsanalyse, 2022; Haualand mfl., 2021; Statped FoU, 2019, 2020, 2021) vist at dette ikke er tilfelle. Dels har politiske myndigheter valgt å stenge ned tegnspråklige opplæringsarenaer, dels har man ikke klart å sørge for en stabil rekruttering av kompetente lærere på ulike nivåer.

Arenaer: I 1997 drev staten to videregående skoler og fire grunnskoler for hørselshemmede. De var tenkt nedlagt på linje med andre statlige spesialskoler tidlig på 1990-tallet, men ble opprettholdt fordi de var viktige språkarenaer, etter protester fra tegnspråkmiljøet. Til tross for beroligende uttalelser underveis fra ansvarlige politikere er i dag samtlige statlige skoler likevel nedlagt, eller overført til kommunalt nivå i form av avdelinger i større skoler. Også denne gang protesterte tegnspråkmiljøet, men uten gjennomslag. Nedleggelsene ble begrunnet med at skolene hadde lav søkning og bandt opp ressurser som kunne brukes bedre lokalt. Som en kompensasjon for de nedlagte språkarenaene tilbys tegnspråklige elever i dag deltidsopphold ved Statpeds lokasjoner, men også deltidsoppholdene ser ut til å bli bygget ned snarere enn opp når det gjelder både varighet og fasiliteter. Det har i tillegg blitt utviklet fjernundervisningstilbud i faget norsk tegnspråk, men for en skoleelev er naturligvis et digitalt språkmiljø på ingen måte likeverdig med et fysisk språkmiljø.

Blant mange i tegnspråkmiljøet var tilliten til utdanningsmyndighetene svekket allerede i forbindelse med den foreslåtte nedleggelsen av de statlige skolene på begynnelsen av 1990-tallet, og gjennomføringen av nedleggelsene på 2000- og 2010-tallet av henholdsvis de to videregående skolene og de fire grunnskolene bidro til å svekke tilliten ytterligere. Til tross for at "språkparagrafene" i opplæringsloven er plassert i lovtekstens hovedkapitler for henholdsvis grunnskole og videregående opplæring, er lovtekstens krav om sakkyndig vurdering en påminnelse om den historiske bakgrunnen for opplæring av tegnspråklige barn som et spesialpedagogisk anliggende. Det ser ut til at den fortsatte forankringen av opplæringen av tegnspråklige barn og unge innenfor en kompensatorisk ramme, der valg av tegnspråklig opplæring lett kan oppfattes som en reserveløsning som det ville være en fordel å slippe, er en hemsko for en virkelig verving og styrking av norsk tegnspråk på opplæringsfeltet og samtidig for mange barns språklige og kognitive utvikling. Nyere internasjonal forskning påpeker at manglende tegnspråkeeksponering for barn med nedsatt hørsel kan resultere i språklig deprivasjon, altså en ufullstendig språktilegnelse som igjen kan ha kognitive og andre konsekvenser (se for eksempel Humphreys mfl., 2012; Hall mfl., 2019).

Noen flere eksempler på at den kompensatoriske innrammingen av feltet finnes den dag i dag: – Utdanningsdirektoratet omtaler på sine nettsider tilbudene til tegnspråklige grunnskoleelever på

temasiden "Spesialpedagogikk" (<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/spesialpedagogikk/>), mens for eksempel tilbudene til samiskspråklige barn og unge er omtalt på temasiden "Samisk i skolen" (<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/samisk-i-skolen/>).

– Rammeplan for barnehagen (Utdanningsdirektoratet, 2017) har i kapittel 3, "Barnehagens formål og innhold", et underkapittel om "Samiske barnehager" og et om "Andre barnehager med samiske barn", og søk på ordet "samisk" gir nærmere 60 treff i dokumentet. Søk på ordet "tegnspråk" gir ett treff, og da med et innhold som gir inntrykk av at det ikke er innlysende at (norsk) tegnspråk er et språk på linje med andre språk: "Barnehagen skal anerkjenne og verdsette barnas ulike kommunikasjonsuttrykk og språk, herunder tegnspråk." (Kap. 3. underkapittelet "Barnehagen skal fremme kommunikasjon og språk")

– Etaten som har ansvaret for veiledning av kommunene i opplæring i og på tegnspråk, Statped, fikk i sitt tildelingsbrev for 2022 tildelt to hovedmål for sin virksomhet, begge begrenset til det spesialpedagogiske området (Kunnskapsdepartementet, 2022a, s. 6). Statped har i mange år gjort en stor innsats med å gjøre opplæring i og på tegnspråk mulig, blant annet ved å produsere tegnspråklige læremidler og gjennomføre opplæringstiltak i tegnspråk for barn, unge og foreldre. Men innrammingen i en spesialpedagogisk kontekst, der tegnspråk lett blir betraktet som en reserveløsning når andre tiltak ikke virker godt nok, har etter alt å dømme bidratt til å holde igjen utviklingen. Et eksempel er den pedagogiske filmserien *Små ører, store muligheter* (Statped, 2022), som presenteres som en bred informasjonssatsning om tilbud til ulike grupper barn med nedsatt hørsel, men som knapt nevner tegnspråk og i alle fall ikke framstiller norsk tegnspråk som et sentralt læringspråk for barn og unge.

For å sikre at opplæring i og på norsk tegnspråk blir utviklet i tråd med språklovens krav om verning og styrking av språket, og ikke som et spesialpedagogisk tiltak som kan avveies mot andre tiltak, vil det sannsynligvis være hensiktsmessig at pedagogisk utviklings- og veiledningsarbeid på tegnspråkfeltet blir tatt ut av den spesialpedagogiske tiltakskjeden og ivaretatt innenfor andre rammer (se forslag nedenfor).

Lærere: Etter at allmennlærerutdanningen for døve ved daværende Høgskolen i Sør-Trøndelag ble avviklet da allmennlærerutdanning ble erstattet med grunnskolelærerutdanningen i 2010, ble det i mange år ikke utdannet lærere med kompetanse i å undervise etter læreplanene for elever med tegnspråk. I de siste årene har OsloMet med støtte fra Kunnskapsdepartementet utviklet

norsk tegnspråk som fag, også som masterfag, innenfor de nye femårige grunnskolelærerutdanningene, og vi har i dag et samarbeid på dette feltet med NTNU. Ved OsloMet har vi i tillegg etablert en ny studieretning for norsk tegnspråk og tegnspråkdiraktikk innenfor det toårige masterprogrammet i skolerettet utdanningsvitenskap.

Videreutdanningstilbudet for lærere i norsk tegnspråk innenfor Utdanningsdirektoratets satsning "Kompetanse for kvalitet" (KfK) fungerte i flere år som en begynneropplæring i tegnspråk for lærere uten tegnspråkkompetanse, men er nå endret til en reell videreutdanning for lærere som allerede har kompetanse i språket. Samtidig som denne endringen har gjort KfK-tilbudet til det det er ment som, har den imidlertid synliggjort mangelen på begynneropplæringstilbud i tegnspråk for profesjonsutøvere, både grunnskolelærere og andre yrkesgrupper, ikke minst barnehagelærere. Statped tilbyr i dag mindre begynnerkurs i norsk tegnspråk for lærere, men disse er ikke omfattende nok til å gi deltakerne tilstrekkelige språkferdigheter til å kunne bruke norsk tegnspråk som arbeidsspråk.

Vi foreslår at Tegnspråkutvalget henstiller til relevante myndigheter om å legge til rette for at

3. det blir etablert ordninger slik at lærere og andre profesjonsutøvere kan få **begynneropplæring i norsk tegnspråk i fleksible løsninger på deltidsbasis**.
Ordningene kan gjerne organiseres med opplæring på deltid, vikarordninger og stipender til deltakerne. Her viser vi til det generelle arbeidet med kompetanseheving for opplæringsfeltet som blant annet kommer til uttrykk i NOU 2022: 13 (Kunnskapsdepartementet, 2022).
4. det blir opprettet et **nasjonalt senter for tegnspråk i opplæringen**, etter mønster av de eksisterende nasjonale sentrene for andre fagområder; senterets virksomhet skal være styrt av språklovens krav om å verne og styrke norsk tegnspråk, slik at senteret får en pådriverfunksjon i tillegg til en kompetansefunksjon. Ved å organisere et senter for tegnspråk i opplæringen i nær tilknytning til universitets- og høyskolesektoren kan man også bedre enn i dag ivareta feltets behov for profesjonskvalifisering og til forsknings- og utviklingsarbeid.
5. politiske prosesser og administrative tiltak som involverer opplæring av tegnspråklige barn, unge og voksne, alltid skal **vurderes ut fra konsekvensene prosessene vil ha for norsk tegnspråk**.

Tegnspråkbrukeres tilgang til offentlige tjenester

Enkelt sagt kan man skille mellom to slags offentlige tjenester for tegnspråklige døve: tjenester som tilbys direkte på tegnspråk (språk-konkordante tjenester) og tjenester som i tilbys på talespråk med tolk (tolkemedierte tjenester).

For å utvikle **språk-konkordante tjenester** trengs tegnspråkkyndige profesjonsutøvere. Dette kan være tegnspråkbrukere som har tatt profesjonsutdanning, og/eller det kan være profesjonsutøvere som har lært seg tegnspråk. Visse tjenester, som grunnskoleopplæring, skal ifølge regelverket være språk-konkordante (selv om dette regelverket per i dag dessverre ofte ikke følges), og det er derfor særlig viktig at det legges til rette for at Norge får et tilstrekkelig antall lærere som er kvalifisert for å gi undervisning på norsk tegnspråk (se ovenfor). Også i andre møter mellom tegnspråkbrukere og det offentlige vil det være en stor fordel å tilby tjenestene på norsk tegnspråk. Det bør derfor arbeides videre både for å oppmuntre tegnspråkbrukere til å ta høyere utdanning med tanke på profesjonsutøvelse og for å gjøre det mulig for ikke-tegnspråklige studenter og ferdigutdannede i profesjonene å lære norsk tegnspråk på et nivå der de kan bruke dette språket i sin arbeidshverdag. Ved OsloMet forsøker vi begge deler i skolesektoren: Tegnspråkkyndige studenter med pedagogisk utdanningsbakgrunn som ønsker å ta mastergrad i skolerettet utdanningsvitenskap og dermed kunne arbeide som lærere på linje med dem som har femårig lærerutdanning, tilbys nå dette via en ny (fra 2020) studieretning for norsk tegnspråk og tegnspråkdiridaktikk. Og studenter på grunnskolelærerutdanningene som ønsker å lære norsk tegnspråk og velge norsk tegnspråk som masterfag, har nå anledning til å fordype seg i norsk tegnspråk i de tre siste årene av den femårige utdanningen. Lignende ordninger for andre profesjonsutdanninger vil være ønskelige, men vi ser at dette i liten grad forekommer. Et gledelig unntak er et pågående prosjekt ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN) der en gruppe døve studenter tar vernepleierutdanning sammen. Det generelle bildet er imidlertid ikke så lyst. Vi får stadig historier om døve som hopper av fra høyere utdanning eller på forskjellige måter strever i utdanningssystemet, ofte på grunn av manglende eller ikke reelt kvalifiserte tolker (se nedenfor). Dette har konsekvenser både for døves muligheter i samfunnet og for mulighetene på lengre sikt for å rekruttere døve inn i vitenskapelige stillinger, noe som igjen har store konsekvenser for hvem som får representere norsk tegnspråk som fagfelt i Norge.

I tillegg til å utvikle språk-konkordante tjenester er det klart at **tolkemedierte tjenester** er og vil forbli en forutsetning for at døve tegnspråkbrukere skal kunne ha en mest mulig likeverdig tilgang til storsamfunnet. Tolkere representerer en profesjon med tegnspråk som arbeidsspråk i Norge, og deres språk kvalifikasjoner har direkte konsekvenser for hvordan døve får oppfylt sine språklige rettigheter. Tolkere er også en profesjon som ofte blir norsk tegnspråks "ansikt utad". Et eksempel på dette er at under koronapandemien bød mange medier på profilintervjuer av tolkere, mens det knapt var saker om hvordan døve hadde det under pandemien. Tolkere behøver altså en profesjonskompetanse om egen rolle som representant for et minoritetsspråk som man i de fleste tilfeller ikke selv har vokst opp med.

Siden 2002 har man blitt kvalifisert tolker i Norge etter en treårig bachelorutdanning. Det har ikke vært krav om noe kjennskap til tegnspråk for å komme inn. Dette har hatt den konsekvensen at vi i alle disse 20 årene har utdannet tolkere som kanskje ligger på nivå i norsk tegnspråk etter det europeiske felles rammeverket for språk (CEFR). Det er dermed veldig mange domener der dagens kvalifiserte tolkere kommer til kort. Dette er vi i ferd med å endre ved OsloMet, der vi fra 2022 setter krav om et visst tegnspråknivå for å komme inn på Bachelorstudiet i norsk tegnspråk. Dette vil bedre situasjonen, men løser ikke det problemet at vi mangler tolkere med spesifikk fag- og domenekunnskap. Det er dessuten fremdeles ingen krav om forkunnskaper ved tegnspråktolkerutdanningene ved HVL og NTNU. En del av problemet ligger også i at det ikke er noen krav til opprettholdelse av kompetanse, spesialisering eller kompetanseheving etter endte studier. Vi har lenge forsøkt å samarbeide med NAV om dette, uten å ha kommet noen vei. Vi opplever at NAV ut fra et pragmatisk hensyn ønsker tolkere som kan brukes "overalt", og ikke spesialiserte tolkere. Dermed blir resultatet etter vårt syn at forsvarlig tolking med et akseptabelt kvalitetsnivå er mangelfull. Det er også en merkbar mangel på tolking som fag på masternivå i Norge. En positiv utvikling er et samarbeid mellom OsloMet og IMDi med å utvide Nasjonalt tolkerregister til å omfatte tegnspråktolkere. Ved OsloMet arbeides det for tiden med å utvide autorisasjonsprøven i tolking til å omfatte norsk tegnspråk.

Vi foreslår at Tegnspråkutvalget henstiller til relevante myndigheter om å legge til rette for at

6. det arbeides med å bedre den reelle tilgangen til høyere utdanning for døve i Norge. Konkret kan et første skritt være å **styrke Språkrådet med en tegnspråkrådgiver dedikert til høyere utdanning**. Dette vil gi nye muligheter til å sette på agendaen

språkpolitiske temaer som har direkte relevans for høyere utdanning. En slik rolle kan både hjelpe til å ivareta tegnspråk som fagfelt og til å ivareta problematikk døve opplever når de skal ta høyere utdanning.

7. det påbegynte utviklingsarbeidet ved OsloMet slutføres slik at også tegnspråktolker kan avlegge **autorisasjonsprøve i tolking**, slik talespråktolker i offentlig sektor har kunnet gjøre i mange år.
8. det opprettes et **masterprogram i tolking**, gjerne i samarbeid mellom fagmiljøene for tegnspråktolking ved OsloMet, HVL og NTNU og fagmiljøene for tolking i offentlig sektor ved OsloMet (og HVL). På litt lengre sikt bør mastergrad gjøres til et minstekrav for å kunne være kvalifisert tolk i Norge. Dette handler ikke bare om akademisk nivå, men også om hvor lang tid det faktisk tar å lære og bli dyktig i et språk, som tolker jo må være. Det bør utredes om det foreslåtte masterprogrammet i tolking og det foreslåtte masterprogrammet i norsk tegnspråk (se ovenfor) kan sees under ett med tanke på for eksempel undervisning og kanskje til og med studieemner.

Vi stiller oss selvfølgelig gjerne til disposisjon for Tegnspråkutvalget for utdypning og diskusjon av våre vurderinger og forslag, om ønskelig.

Kilder:

Baudou, E., Bäckman, L., Sara, A. N. & Wande, E. (1992). *Evaluering av forskningsprogrammet Samisk og kvensk språk, historie og kultur*. Rådet for humanistisk forskning, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd.

Hall, M. L., Hall, W. C., & Caselli, N. K. (2019). Deaf children need language, not (just) speech. *First Language*, 39(4), 367-395. doi:10.1177/0142723719834102

Haualand, H., Kermit, P., Hjulstad, J. & Ødemark, I. L. (2021). *Barn og unges tilgang til tegnspråk i Norden. En litteraturstudie*. Nordisk tegnspråknettverk og Språkrådet.

https://nordiskateckensprak.files.wordpress.com/2021/12/barn-og-unges-tilgang-til-tegnsprak-i-norden_rapport.pdf

Humphreys, T., Kushalnagar, P., Mathur, G., Napoli, D. J., Padden, C., Rathmann, C. & Smith, S. R. (2012). Language acquisition for deaf children: Reducing the harms of zero tolerance to the use of alternative approaches. *Harm Reduction Journal* 9.16.

Kunnskapsdepartementet (2022a). *NOU 2022: 13. Med videre betydning. Et helhetlig system for kompetanse- og karriereutvikling i barnehage og skole.*

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2022-13/id2929000/>

Kunnskapsdepartementet (2022b). *Tildelingsbrev til Statped 2022.*

<https://www.statped.no/globalassets/om-statped/tildelingsbrev/2022/tildelingsbrev-til-statped-2022-12016169.pdf>

Proba samfunnsanalyse (2022). *Kartlegging av barns tidlige tilgang til norsk tegnspråk. Utarbeidet for Språkrådet.* <https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/rapporter-og-undersokelser/2022/rapport-2022-07-barns-tilgang-til-norsk-tegnspak.pdf>

Statped (2022, 9. desember). *Små ører, store muligheter.*

<https://www.statped.no/laringsressurser/horsel/sma-orer-store-muligheter/>

Statped FoU (2019). *Tegnspråkopplæring i barnehage og grunnskole. Rapport frå kartlegging av tegnspråkopplæring i barnehage og grunnskole.* Statped.

<https://www.statped.no/contentassets/bdaa03a858324cacad5ef43092312436/rapport-kartlegging-av-tegnspakopplaring-i-barnehage-og-grunnskole-16.12.2019.pdf>

Statped FoU (2020). *Tegnspråkopplæring i barnehage. Kunnskapsoversikt.* Statped.

<https://www.statped.no/contentassets/aa3ef9fc71e24282aee52c31508710c9/kunnskapsoversikt---tegnspakopplaring-i-barnehage-januar-2020.pdf>

Statped FoU (2021). *Tegnspråkopplæring i grunnskole. Kunnskapsgjennomgang.* Statped.

<https://www.statped.no/contentassets/42c27170b9f943a3bdb40ca47a8a446b/kunnskapsgjennomgang-vedrorende-tegnspakopplaring-i-grunnskolev-final-m-vedlegg.pdf>

Utdanningsdirektoratet (2017). *Rammeplan for barnehagen.* <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan-for-barnehagen/>

Vogt-Svendsen, M. (1983). *Norske døves tegnspråk – noen pedagogiske og språkvitenskapelige aspekter.* Tapir.

Vennlig hilsen

Hilde Arntsen (sign)

Institutt for internasjonale studier og tolkeutdanning

OsloMet

Seksjon for tegnspråk og tolking

OsloMet